

פרשת תזריע

טומאת יולדת ומילה לשמונה (י"ב, א-ח)

מאת הרב אלחנן סמט

- א. מקומה של פרשת טומאת יולדת בראש פרשות הטומאה
- ב. מהו זמנה של מילת יוצא דופן אמו?
- ג. מה למצוות מילה באמצע פרשת יולדת?
- ד. הסבר דברי רב אסי
- ה. הקשר בין מילה לטומאת יולדת - גישה הפוכה
- ו. מילה של דורות ראשונים ומילה שלאחר מתן תורה
- ז. "מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה?" - טעם אחר

א. מקומה של פרשת טומאת יולדת בראש פרשות הטומאה

בפרק י"א, בסופה של פרשת שמיני, החלו לידון דיני טומאה וטהרה שבספר ויקרא, והללו הולכים ונמשכים על פני פרשות תזריע ומצורע, עד סוף פרק טו. אלא ששונה סיבת הטומאה בפרק י"א מזו שבפרקים הבאים י"ב-ט"ו: בפרק י"א נידונה טומאה הנובעת ממגעו של אדם בנבלתם של בעלי החיים המטמאים, ואם כן זו טומאה הבאה עליו מבחוץ, ואילו החל מפרק י"ב נידונות הטומאות שמקורן בגוף האדם עצמו, ודרכי ההיטהרות מהן, ואלו הן:

טומאת היולדת - פרק י"ב

טומאת המצורע - פרקים י"ג-י"ד

טומאת זב ואשר תצא ממנו שכבת זרע, טומאת נידה וזבה - פרק ט"ו

סדר זה מעורר שאלה: לפי איזו שיטה סודרו פרשיות הטומאה הללו? מדוע הוקדמה טומאת היולדת לכל השאר? ר' דוד צבי הופמן נזקק לשאלה זו בפירושו לספר ויקרא, במבוא קצר שכתב לפרקים אלו (עמ' רמט במהדורה העברית):

הפרקים הבאים עוסקים בכל אותם המקרים, שבהם יוצאת הטומאה מגופו של האדם. החמורה שבטומאות אלו היא טומאת הצרעת [שבה, ורק בה, משולח המצורע הטמא מכל שלושת המחנות, אף ממחנה ישראל], ולכאורה הייתה צריכה השורה של הטומאות להתחיל בטומאה זאת.

אמנם הנחה זו, שסידור הטומאות הוא מן הטומאה החמורה אל הקלה ממנה, אינה ברורה לנו, וזאת מפני שבפרק ט"ו, העוסק בארבע טומאות, אין הסדר תואם עיקרון זה. אולם אם בכל זאת נלך על פי הנחתו של רד"צ הופמן בשאלה ששאל, נוכל ליישב את שאלתו בכך שמהיבט מסוים חמורה טומאת היולדת מטומאת המצורע והזבים: מהו פרק הזמן שעל היולדת לחכות מהרגע שסיבת הטומאה נסתלקה ועד שהיא רשאית להיכנס למקדש ולהקריב את קרבנה. טומאתה של היולדת נמשכת 7 ימים ללידת זכר 141 - יום ללידת נקבה, ודינה באותם ימים כנידה (י"ב, ג ושם ה). אולם אף שבהמשך היא "יושבת על דמי טוהר" - כלומר שהדמים שהיא רואה לאחר מכן הם דמים טהורים והיא מותרת לבעלה, עדיין היא מנועה מכניסה למקדש ומאכילת קודשים לתקופה של 33 יום ללידת זכר 66 - יום ללידת נקבה. לאחר מלאות הימים האלה היא מקריבה קרבן, שרק לאחריו היא מותרת בכניסה למקדש ובאכילת קודשים.

תקופת ההמתנה של המצורע שנרפא מצרעתו ושל הזב והזבה שפסק זובם היא 7 ימים בלבד, וביום השמיני הם מביאים את קרבנם, המאפשר להם לאכול קודשים. נמצא שמבחינת ממד הזמן יש בטומאת היולדת חומרה שאין בשאר הטומאות, ואפשר שמפני חומרה זו הוקדמה פרשתה.

לרד"צ הופמן תשובה אחרת לשאלה ששאל:

מכיוון שבן אדם מביא לאמו מיד ביציאתו לאוויר העולם את הטומאה... לכן חשבה התורה לנכון להתחיל את הסדר באותו סוג הטומאה אשר האדם גורם מיד בהיולדו.

תשובה זו, המציעה סדר כרונולוגי בפרשות הטומאה, לפי מהלך חיי האדם, אינה ברורה לנו: לא רק שקשה ליישם אותה בהמשך, אלא שגם ביחס לטומאת היולדת עצמה היא אינה מובנת: הרי התינוק הנולד אינו טמא, ורק אמו היא הטמאה. אם כן מבחינת הנושאים של פרשות הטומאה - והם בני האדם שההתרחשות שבגופם היא סיבת טומאתם - אין פרשה זו של היולדת מוקדמת בזמן לטומאת

"אשה אשר ישכב איש אתה שכבת זרע" (ט"ו, יח) או לטומאת הנידה (שם יט) אלא מאוחרת להן. נראית לנו תשובה אחרת לגמרי להקדמתה של פרשת טומאת היולדת: רובן של הטומאות הנידונות בהמשך הן כאלו הנובעות ממצב חולני. כך הדבר במצורע, בזב ובזבה (אף הנידה, שראייתה דם "בעת נדתה" היא תופעה נורמלית, קרויה בכמה מקומות "דוה" [י"ב, ב; כ', יח ועוד] שפירושו 'חולה'). אולם סיבת טומאתה של היולדת היא מאורע משמח ביותר: "אשה כי תזריע וילדה...". אם הייתה פרשת היולדת נכתבת בין טומאת הצרעת לטומאת הזב או אחרי הטומאות הללו, היה בכך מעין אמירה כי גם הלידה היא מצב לא בריא או לא נורמלי. אין התורה חפצה ביצירת רושם כזה, ועל כן הקדימה את פרשת היולדת, עוד בטרם שמענו על טומאות אחרות הנובעות ממצבים בלתי-תקינים של גוף האדם. מהקדמתה של פרשת היולדת למדנו, כי מעגל חייו של האדם נע בתמידות בין טומאה לטהרה בתנועת מטוטלת שאין להימנע ממנה. בלא להיכנס לטעמי הטומאה בכלל, ולטעמה של טומאת יולדת בפרט, יש לומר שהזיהוי בין טומאה ל'רע' הוא פשטני ואינו מדויק כלל.

ב. מהו זמנה של מילת יוצא דופן אמו?

פרשתנו פותחת בדיניה של היולדת זכר:

י"ב, ב אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים

כימי נדת דותה תטמא.

ג וביום השמיני ימול בשר ערלתו.

ד ושלושים יום ושלושת ימים תשב בדמי טהרה

בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה.

פסוקים אלו משמשים מקור להלכה שחידש רב אסי במסכת שבת דף קלה ע"א וע"ב בעניין זמן מילתם של כמה תינוקות:

אמר רב אסי: כל שאמו טמאה לידה - נימול לשמונה. וכל שאין אמו טמאה לידה - אין נימול

לשמונה. שנאמר: 'אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה וגוי' וביום השמיני ימול בשר ערלתו.

אמר ליה אביי: דורות הראשונים יוכיחו, שאין אמו טמאה לידה, ונימול לשמונה!

אמר ליה: ניתנה תורה ונתחדשה הלכה.

לא נתבאר כיצד למד רב אסי את דינו מן הפסוקים שבראש פרשתנו: מניין לו שהציווי בפסוק ג "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" מותנה בכך שנתקיים באמו מה שנאמר בפסוק הקודם "וטמאה שבעת ימים"? והרי אפשר שזהו ציווי כללי על המילה.

לכאורה ניתן לענות על כך, שרב אסי למד זאת מכך שפסוק ג, אודות המילה, מיותר. שהרי כבר למדנו מצוות מילה בפרשת לך-לך מן הציווי לאברהם. אולם תשובה זו אינה נכונה: כבר שאלה הגמרא במסכת סנהדרין דף נט ע"ב מעין שאלה זו, וביארה כי הפסוק בפרשתנו נצרך הוא: והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב (בראשית י"ז, ט) 'ואתה את בריתי תשמר', ונשנית בסיני 'וביום

השמיני ימול'...

ההוא למישרי (- להתיר) שבת הוא דאתא: 'ביום' - ואפילו בשבת.

אם כן, פסוק זה שבפרשתנו מוסיף מה שלא יכולנו ללמוד ממצוות המילה שנאמרה לאברהם, בטרם ניתנה כלל מצוות שבת: שמילה בזמנה, ביום השמיני, דוחה את השבת.

קשה לומר שרב אסי למד את דינו מסמיכותו של הפסוק המדבר במילה אל דין טומאת היולדת, על דרך מדרש הסמוכין, שאם כך, מדוע לא ילמד יותר ממה שאמר: שרק מי שאמו טמאה בטומאת לידה מתחייב במילה, ומי שאמו אינה טמאה, פטור ממילה. ואף שבדורות ראשונים לא כך היה הדבר, 'ניתנה תורה ונתחדשה הלכה'. דבר זה כמובן אינו ניתן להיאמר.

ג. מה למצוות מילה באמצע פרשת יולדת?

ננסה להציע מהו הרקע העומד ביסוד דבריו של רב אסי: הוא אמנם לא התקשה בשאלת ייתור הפסוק המצווה על המילה מכול וכול, אולם הוא התקשה בשאלת מיקומו: הרי אין שום שייכות עניינית בין טומאת היולדת לבין מצוות המילה! מדוע אפוא הכניסה התורה פסוק זה באמצע דיני היולדת, בין דין טומאתה שבעת ימים לבין דין ימי הטוהר שלה, הבאים לאחר מכן? הרי בכך הופך פסוק ג להיות חציצה בין דיני היולדת.

אמנם בולט לעין שהדבר המקשר בין הפסוקים הוא "סדר הזמנים המשפחתי": לאחר תום שבעת ימי הטומאה של היולדת, מגיע ביום השמיני מועד מילתו של בנה. אלא שאין בכך להניח את הדעת: וכי התורה נותנת בפרשה זו "לוח זמנים" שימושי ליולדת?

יש לשים לב גם לכך שחיוב המילה אינו מוטל כלל על האם, אלא על האב, ודבר זה נלמד בתלמוד הירושלמי, מסכת קידושין פרק א הלכה ז (ה ע"א), מפסוק ג בפרקנו עצמו:

מצוות שהאב חייב לעשות לבנו - למולו...
למוהלו - 'ביום השמיני ימול בשר ערלתו'.

נסכם אפוא את התמיהה: לפרשת היולדת (פרק י"ב) ישנו נושא מוגדר היטב: הלכות טומאה וטהרה של היולדת, כחלק מהלכות טומאה וטהרה נוספות הנידונות בהמשך פרשות תזריע-מצורע. מה טעם לחריגה זו - להזכרת חובת המילה - מן הנושא שבו עוסקת הפרשה?

ד. הסבר דברי רב אסי

נראה כי רב אסי בא לענות על שאלה זו, ולטעון כי הקשר בין טומאת היולדת וטהרתה החל מן היום השמיני לבין דין המילה לשמונה איננו קשר טכני מקרי של סדר הזמנים, אלא קשר מהותי של סדרי זמנים שיש בהם סיבה ותוצאה.

מעיקר הדין היה ראוי שמילת הנולד תהא סמוך ללידתו, ביום הראשון. אולם דבר זה אינו ראוי, שהרי גם הנולד טמאה שבעת ימים לאחר לידתה. לפיכך, רק בסיימה את ימי טומאתה - "ביום השמיני" - רק אז "ימול בשר ערלתו". נמצא שדין טומאת יולדת זכר במשך שבעת ימים הוא שקבע את התאריך הנאות למילת בנה, ועל כן פירשה התורה דווקא כאן את זמנה של המילה ביום השמיני, כסעיף בהלכות טומאה וטהרה של היולדת.

קשר זה בין תאריך המילה ביום השמיני לטומאת היולדת שבעת ימים, מבואר במאמר אגדה המופיע במסכת נידה דף לא ע"ב:

שאלו תלמידיו את ר' שמעון בן יוחי... ומפני מה אמרה תורה מילה לשמונה? - שלא יהו כולם שמחים (רש"י: שאוכלין ושותין בסעודה) ואביו ואמו עצבים (רש"י: שאסורין בתשמיש).
דברי רשב"י הללו, אף שהדבר לא צוין בהם במפורש, נובעים מהקשרו של פסוק ג בפרשתנו, והם באים להסביר הקשר זה. עמד על כך החזקוני בפירושו על אתר.
רב אסי, שאולי הכיר את המקור הזה, רק הסיק את המסקנה ההלכתית מפירושו זה של רשב"י לפסוקנו: אם זה טעמו של 'היום השמיני' כזמן המילה, ולשם כך קבעה התורה את הפסוק הזה בלב פרשת טומאת היולדת וטהרתה, הרי המסקנה היא: "כל שאמו טמאה לידה - נימול לשמונה, וכל שאין אמו טמאה לידה, אין נימול לשמונה" - אלא מיד אחר לידתו ביום הראשון.

ה. הקשר בין מילה לטומאת יולדת - גישה הפוכה

אמנם את הבעיה הפרשנית אשר עמדה לפני רב אסי אפשר היה לפתור בדרך הפוכה, ובכך היה מתבטל חידושו של רב אסי: כיוון ש'ביום השמיני ימול בשר ערלתו' של כל נולד, וזה כפי שנצטוו 'דורות ראשונים' מאז אברהם, עוד בטרם נתחדשה טומאת יולדת לישראל בנתינת התורה, לכן נקבע שיוולדת זכר טמאה רק שבעת ימים, ולא ארבעה עשר יום כיוולדת נקבה. כך אכן פירש רד"צ הופמן (עמ' רנא):

הטעם שבלידת נקבה דרוש מספר כפול... אפשר שהתורה הפחיתה את מספר ימי הטומאה בלידת זכר עד לשבעה ימים, כדי שהיולדת תטהר ביום השמיני שהוא יום ברית המילה.
ועוד: אולי יש למעשה המילה השפעה של טהרה, שמפחיתה גם את מספר הימים עד הטהרה הגמורה (- כניסה למקדש) כדי מחצה.

'דרשה' זו הפוכה מזו שדרש רשב"י, ויש בה תשובה גם על שאלה קודמת ששאלו תלמידיו אותו באותה הזדמנות:

... ומפני מה אמרה תורה זכר לשבעה ונקבה לארבעה עשר?

ורשב"י כמובן לא יכול היה לענות להם כדברי הרב הופמן, מפני שסבר שהקשר בין המילה לטומאת היולדת הוא ההפך מדבריו. ועל כן ענה להם תשובה אחרת, שיש בה דברי אגדה.
במה נחלקו שני ההסברים הללו? בשאלה מה מבין שני הדינים הנידונים - טומאת שבעה של יולדת זכר ומילה ביום השמיני - הוא נתון קבוע המהווה סיבה, ומה הוא הדין "הגמיש" שהוא תוצאתו. לדעת רב אסי טומאת היולדת במשך שבעה ימים נתפסת כמהות אובייקטיבית החלה על האישה, ואילו דין המילה ביום השמיני (ולא ביום הראשון ללידה) הוא חידוש המצריך הסבר. אולם הרב הופמן הופך את היוצרות: הוא סבור בוודאי כי המילה ביום השמיני היא דין קדום ויסודי עוד מזמנו של אברהם, ואילו טומאת היולדת היא דין מחודש שיש לנסות להסבירו על סמך הנתון של מילה בשמיני.

קשה להכריע בין שתי התפיסות הללו, אולם בכל זאת יש להעיר כי סדר הדינים בפרשה מחזק את תפיסת רב אסי, משום שעל פי תפיסתו מופיע קודם הדין המהווה סיבה, ואחר כך הדין שהוא תוצאתו. אולם לפי הרב הופמן מופיעה התוצאה לפני סיבתה.

ו. מילה של דורות ראשונים ומילה שלאחר מתן תורה

אביי הקשה על רב אסי ממצוות המילה שניתנה לדורות הראשונים, לאברהם ולבניו, שאף הם נצטוו

למול ביום השמיני, אף שלא נהגה בהם טומאת יולדת, ועל כך ענה רב אסי "ניתנה תורה ונתחדשה הלכה". וכך פירש זאת רב האי גאון: לומר דאין לא מקיימין מצוות כמו שנצטוו בני נח ולא כמו שנצטוו אברהם, אלא כמה שנצטוו משה רבנו. וכיוון שכך נצטוו משה רבנו, כך ראוי לעשות. כלומר: הדיון ההלכתי במצוות מילה בפרשת תזריע הוא הקובע, ואין הוא מותנה באופן קיום מצוות המילה לפני מתן תורה. הרמב"ם חזר על עיקרון זה כמה פעמים בכתביו, ולא רק בנוגע למצוות מילה. משבא למנות את מצוות מילה, בהקדמה לספרו הגדול משנה תורה, עשה רטו, הביא את הפסוק בפרשתנו. ובפירושו המשנה לחולין פ"ז מ"ו כתב: עתה צריך לדעת שכל מה שאנו נוהרים ממנו או עושים אותו היום, אין אנו עושים זאת אלא מפני ציווי ה' על ידי משה, לא מפני שה' ציווה בכך לנביאים שקדמוהו... אין אנו מלים בגלל שאברהם מל את עצמו ואנשי ביתו, אלא מפני שה' ציוונו על ידי משה להימול כמו שמל אברהם עליו השלום.

ז. "מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה?" - טעם אחר

רשב"י ורב אסי סברו שאלמלא הייתה האישה היולדת זכר טמאה שבעת ימים היה ראוי שהמילה תיעשה ביום הראשון ללידת הבן. החולקים על רב אסי וסוברים שאין כל קשר בין שני הדינים הללו (וכן הרב הופמן הסובר שהקשר הוא הפוך), מה הם סוברים בטעם הדבר שמילה היא דווקא לשמונה? כך כתב הרמב"ם במורה הנבוכים (חלק שלישי פרק מט): והטעם שהמילה בשמיני, מפני שכל חי בזמן שנולד חלוש מאוד בתכלית לחותו, וכאילו הוא עד כה בבטן, עד עבור שבעה ימים, ואז נחשב מן היוצאים לאוויר העולם. הלא תראה כי גם בהמות נקבע עניין זה (שמות כ"ב, כט) 'שבעת ימים יהיה עם אמו וגוי', וכאילו הוא לפני כן נפל. וכך באדם - אחר עבור שבעה נימול, ונעשה הדבר קצוב, ולא נתת דברך לשיעורין. אפשר שלפני הרמב"ם עמדו דברי מדרש דברים רבה ראש פרשת כי תצא: ולמה התינוק נימול לשמונה ימים? שנתן הקב"ה רחמים עליו, להמתין לו עד שיהא בו כוחו. וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם, כך רחמיו על הבהמה. מניין? שנאמר (ויקרא כ"ב, כז) 'ומיום השמיני והלאה וגו'.

הבהרה רפואית מודרנית של טעם זה נמצאת במאמרה של ד"ר אילה אברהמוב 'בעיות הקרישה והדימום ביילוד והשלכותיהם על ביצוע המילה' בספר אסיא כרך ג עמ' 384-386. נביא כאן קטעים מן המאמר:

ברית מילה היא פעולה כירורגית הזקוקה לשם ביצועה המוצלח למנגנון קרישה ומניעת דָמָם במצב תקין... והנה התורה קבעה את ביצוע ברית המילה ביום השמיני לחיים. ואכן, יש גם טעם רפואי לקביעת ביצוע המילה בתאריך זה דווקא... תינוק נולד עם מנגנון קרישה תקין, זאת בגלל השירות הטוב שהוא מקבל מאמו, בצורת פקטורים של קרישה המועברים אליו דרך השליה... ברם תמיכה זו של האם נעלמת תוך 2-3 ימים, ומגיל 3-5 ימים כל תינוק - אף אם הוא בריא ובשל - סובל ממצב של חוסר גורמי הקרישה. פקטורים אלה... נוצרים בכבד, אך בימים הראשונים אחר הלידה אין הכבד בשל עדיין לפעילות זו... ולכן ברית מילה בגיל 3-6 ימים יכולה לגרום למותו של התינוק עקב דָמָם מסיבי ללא יכולתו של התינוק להתגבר על הדמם הזה... בגיל שמונה ימים קיימת כבר רמה מספקת של גורמי הקרישה, כך שהתינוק יכול לעמוד בהצלחה בביצוע הברית.

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן:

.GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת:

LISTS@VBM-TORAH.ORG

עם התוכן:

.GET YHE-ABOUT COURSES

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב לכתובת

YHE@JER1.CO.IL

כל הזכויות שמורות 2000 לשיבת הר עציון ולרב אלחנן סמט.